

УДК 338.432:330.322

Дем'ян Я.Ю.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту
та управління економічними процесами,
Мукачівський державний університет

МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СТАЛОСТІ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

У статті систематизовано та визначено основні напрямки оцінок інвестиційних процесів та динаміки розвитку аграрної сфери. Визначено, що крім проектного аналізу доцільно оцінювати інвестиційну привабливість підприємства, що реалізує означений проект або виступає реципієнтом інвестицій, інвестиційну привабливість галузі та регіону, інвестиційний клімат держави. Також вважаємо за доцільне включення до означеної системи показників оцінювання інвестиційної привабливості аграрної сфери. Даний підхід до оцінювання інвестиційного забезпечення та аналізу сталості розвитку аграрної сфери дозволить виявити тенденції динамічних процесів, визначити загальний тренд їх зміни, встановити ступінь досягнення ключових критеріїв розвитку, виявити здатність аграрної сфери зберігати сталість свого розвитку.

Ключові слова: аграрна сфера, інвестиційне забезпечення, сталість розвитку.

МЕТОДЫ И ИНСТРУМЕНТЫ ОЦЕНКИ ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ И УСТОЙЧИВОСТИ РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ

Демьян Я.Ю.

В статье систематизированы и определены основные направления оценок инвестиционных процессов и динамики развития аграрной сферы. Определено, что кроме проектного анализа целесообразно оценивать инвестиционную привлекательность предприятия, реализующего указанный проект или выступающего реципиентом инвестиций, инвестиционную привлекательность отрасли и региона, инвестиционный климат государства. Также считаем целесообразным включение в указанной системы показателей оценки инвестиционной привлекательности аграрной сферы. Данный подход к оценке инвестиционного обеспечения и анализа устойчивости развития аграрной сферы позволит выявить тенденции динамических процессов, определить общий тренд их изменения, установит степень достижения ключевых критериев развития, выявить способность аграрной сферы сохранять постоянство своего развития.

Ключевые слова: аграрная сфера, инвестиционное обеспечение, устойчивость развития.

METHODS AND TOOLS OF EVALUATION OF INVESTMENT MAINTENANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SPHERE

Demyan Ya.

In the article the main directions of estimates of investment processes and dynamics of agricultural sector are defined. It was determined that in addition to project analysis it is advisable to evaluate the investment attractiveness of the company, which sells a designated project or acts as a recipient of the investments, investment attractiveness of the sector or the region, the investment climate of the state. Also

we consider that it is appropriate to include into the designated system the investment attractiveness of the agricultural sphere. This approach to the evaluation of the investment maintenance and analysis of the sustainability of the agricultural sphere will help to identify trends in dynamic processes, to determine the General trend of their changes, to establish the degree of achievement of the main development criteria, to identify the ability of the agricultural sphere to maintain the constancy of its development.

Keywords: *agriculture, investment maintenance, sustainability of development.*

Постановка проблеми. Формування ефективного механізму інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери потребує систематизації та удосконалення методичного апарату й інструментарію оцінок як інвестиційних процесів, так і динаміки та тенденцій розвитку аграрної сфери.

Аналіз попередніх досліджень. Методика і методологія інвестиційного аналізу досить добре опрацьована і набула значного розвитку як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі, досліджували в працях Кучина Б. Л., Дейлі Г., Руденка О. Є., Осауленко О. Г., Катан Л. І., Мазана Т. В., Ковалева В. В., Забуранної Л. В., Мезенцева Н. І. та інші [1-5]. Але, незважаючи на велику кількість публікацій, проблема формування ефективного механізму інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери з урахуванням глобалізаційних викликів залишається недостатньо вивченою і потребує ґрунтовного дослідження.

Мета статті. Систематизація та удосконалення методичного апарату й інструментарію оцінок інвестиційних процесів сталого розвитку аграрної сфери.

Виклад основних результатів дослідження. Обґрунтування ефективного механізму інвестиційного забезпечення сталого розвитку аграрної сфери потребує удосконалення та систематизації методичного апарату й інструментарію оцінок інвестиційних процесів, динаміки та тенденцій розвитку аграрної сфери.

Проте, на початкових етапах трансформації економіки України на ринкові засади господарювання здебільшого вона була зорієнтована на аналіз інвестиційних проектів та визначення ефективності інвестицій. У табл. 1. систематизовано основні показники таких оцінок та наведено порядок їх обчислення.

Таблиця 1. Найбільш уживані показники аналізу ефективності інвестицій

Напря́м	Основні показники
Накопичений грошовий потік	Різниця між сукупною вартістю вхідних і поточними вихідними грошовими потоками по проекту без врахування інвестиційних вкладень
Сукупний дисконтований дохід	Приведений (дисконтований за ставкою дисконту) накопичений грошовий потік
Чистий дисконтований дохід	Сукупний дисконтований дохід, зменшений на вартість інвестицій
Дохідність інвестиційного проекту	Співвідношення сукупного дисконтованого доходу і вартості інвестицій
Внутрішня норма дохідності (рентабельність)	Співвідношення чистого дисконтованого доходу і вартості інвестицій
Період окупності інвестиційного проекту	Співвідношення вартості інвестицій і середнього за період чистого дисконтованого доходу

Основні особливості наведеної у табл. 1 системи показників витікають з того, що вона ґрунтується на концепції оцінки грошей у часі, згідно якої певна сума грошей у майбутньому має меншу цінність, ніж аналогічна сума у теперішньому часі. А оскільки інвестування завжди пов'язане із певним «розпорощенням» вихідних (витрат на реалізацію інвестиційного проекту) та вхідних

(доходів від реалізації проекту) грошових потоків у часі, то й виникає необхідність приведення їх вартості до єдиного періоду шляхом дисконтування, тобто «очищення» від вказаної «часової різниці». Дана система показників набула широкого розповсюдження у західних країнах та цілком виправдовує себе при здійсненні оцінок на макрорівні.

Проте на теренах вітчизняної науки і практики згодом стало зрозуміло, що загальноприйняті підходи до інвестиційного аналізу не завжди дозволяють здійснити якісну оцінку та прийняти виважені управлінські рішення у сфері інвестицій. У зв'язку з цим, у науковій думці [6] набула поширення тенденція щодо удосконалення системи показників проектного інвестиційного аналізу шляхом оптимізації методики їх розрахунку та обґрунтування нових додаткових оціночних індикаторів.

Крім того, широкого розповсюдження набула розробка аналітичних показників для оцінювання інновацій [7], іноземних інвестицій та інвестицій за різними напрямками їх реалізації. Проте, усі згадані інструменти оцінювання стосуються мікроекономічних досліджень і не дозволяють проводити моніторинг і аналіз на мезо-, макрорівні та у світовому масштабі. Тому вітчизняні й зарубіжні вчені стали обґрунтовувати методи й інструменти відповідних оцінок. Їх узагальнення по окремих напрямках аналізу наведено у табл. 2.

Таблиця 2. Основні напрями інвестиційних оцінок

Напрямок	Основні сегменти та показники оцінювання
Ефективність інвестиційного проекту	<ul style="list-style-type: none"> – Технічний аналіз; – Маркетинговий аналіз; – Інституціональний аналіз; – Соціальний аналіз; – Бюджетний аналіз; – Екологічний аналіз; – Фінансово-економічний аналіз.
Інвестиційна привабливість підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – Майновий стан; – Фінансовий стан; – Ділова активність; – Прибутковість та рентабельність; – Положення підприємства на ринку цінних паперів.
<i>Інвестиційна привабливість аграрної сфери</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Стан і розвиток аграрного бізнесу; – Стан і розвиток суміжних та інших видів діяльності, що розвиваються на селі; – Рівень розвитку людського капіталу; – Стан аграрних ландшафтів; – Стан сільських територій та рівень розвитку соціальної інфраструктури села.
Інвестиційна привабливість галузі	<ul style="list-style-type: none"> – Стан потенціалу галузі; – Місце галузі в національному господарстві та її порівняльна характеристика; – Рівень галузевих ризиків та вплив загальноекономічних ризиків.
Інвестиційна привабливість регіону	<ul style="list-style-type: none"> – Стан інвестиційного потенціалу регіону; – Місце регіону в економіці держави та його порівняльна характеристика; – Рівень регіональних ризиків та вплив загальнодержавних ризиків на становище регіону.
Інвестиційний клімат країни	<ul style="list-style-type: none"> – Стан інвестиційного потенціалу країни; – Рівень інвестиційних ризиків в країні та вплив міжнародних ризиків на соціально-економічне положення держави.

Як видно з даних табл. 2, крім проектного аналізу доцільно оцінювати інвестиційну привабливість підприємства, що реалізує означений проект або виступає реципієнтом інвестицій, інвестиційну привабливість галузі та регіону, інвестиційний клімат держави. Також вважаємо за доцільне включення до означеної системи показників оцінювання інвестиційної привабливості аграрної сфери.

Як зазначають науковці, аналіз інвестиційного проекту не варто обмежувати виключно показниками ефективності в межах фінансово-економічної складової дослідження. Потрібно додатково здійснювати такі види оцінок:

- технічний аналіз, у межах якого необхідно дослідити технічну можливість реалізації проекту та вивчити основні його характеристики;
- маркетинговий аналіз, що покликаний визначити рівень платоспроможного попиту на продукти проекту, рівень конкуренції на ринку, конкурентоспроможність проєктованого продукту, наявність конкурентних переваг у продукту та підприємства, що реалізує інвестиційний проєкт;
- інституціональний аналіз, який включає вивчення стану і рівня розвитку середовища реалізації проєкту, законодавчо-правове забезпечення бізнесу, запровадження важелів і заходів адміністративного та економічного регулювання підприємницької діяльності й інвестиційної активності;
- соціальний аналіз, що здійснюється з метою виявлення впливу проєкту на життя соціуму з одного боку, та вплив соціуму на можливість, доцільність і ефективності реалізації проєкту – з другого боку;
- бюджетний аналіз, що передбачає оцінювання впливу проєкту на рівень доходів державного і місцевого бюджетів, можливість прямої участі держави у фінансуванні проєкту, надання преференцій та запровадження механізмів непрямої державної підтримки, сукупний розмір зисків від непрямої державної підтримки у фінансовому еквіваленті;
- екологічний аналіз, що проводиться по проєктах, які здійснюють вплив на навколишнє природне середовище, та покликаний оцінити рівень і наслідки такого впливу, визначити наявність методів і ресурсів для запобігання його негативним наслідкам, спрогнозувати очікувані штрафні і фінансові санкції за порушення екологічних норм і нормативів.

Доцільно в межах маркетингового аналізу поглиблено досліджувати конкурентоспроможність продукції, що слугуватиме додатковим критерієм визначення ефективності інвестиційного проєкту з її виробництва [8].

Інвестиційна привабливість підприємства [1, 6] може оцінюватися як у випадках реалізації ним інвестиційних проєктів, так і у разі додаткового залучення інвестицій у діючі проєкти та види діяльності, продажу його як цілісного майнового комплексу, уступки прав, злиття чи поглинання, в інших випадках. Її доцільно оцінювати у розрізі аналізу:

- майнового стану, що включає показники наявності, стану і руху основних засобів, забезпеченості основних засобів оборотними активами, а також вивчає рівень технологічної досконалості виробництва, ринкової ліквідності майнових активів тощо;
- фінансового стану, що ґрунтується на вимірюванні показників фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності підприємства, структури фінансових джерел, включає визначення середньозваженої вартості капіталу тощо;
- ділової активності, у тому числі оборотності капіталу, інтенсивності виробничо-господарських процесів, тривалості операційного і фінансового циклів, конкурентоспроможності підприємства, його спроможності щодо здійснення фінансових та ринкових маневрів та ін.;
- прибутковості та рентабельності, що включає визначення рівня прибутковості, а також оцінювання рентабельності діяльності і використання капіталу;
- положення підприємства на ринку цінних паперів, у тому числі котирування цінних паперів і деривативів підприємства на фондовому ринку, динаміку виплачуваних дивідендів, співвідношення ринкової і номінальної вартості цінних паперів тощо.

Виключне значення у системі інвестиційного аналізу з позиції забезпечення сталого розвитку має оцінювання інвестиційної привабливості аграрної сфери. Його доцільно здійснювати по таких етапах:

1 етап – вивчення стану і розвитку аграрного бізнесу – на основі показників динаміки виробництва валової продукції в цілому, по окремих галузях і продуктах, показників ефективності діяльності та використання капіталу, рівня забезпеченості населення та переробної промисловості аграрними продуктами, рівня експортного потенціалу тощо;

2 етап – аналіз стану і розвитку суміжних та інших видів діяльності, що розвиваються на селі, – за допомогою показників співвідношення обсягів виробництва валової доданої вартості в аграрному бізнесі і суміжних видах діяльності, динаміки виробництва, показників ефективності діяльності та використання капіталу, рівня невилювання сезонності аграрного виробництва, забезпечення ефективної зайнятості на селі тощо;

3 етап – оцінка рівня розвитку людського капіталу – на основі показників освітньо-кваліфікаційного рівня працівників, рівня середньої заробітної плати, показників відтворення людського капіталу та ін.;

4 етап – аналіз стану аграрних ландшафтів – по показниках рівня розораності земель, співвідношення сільськогосподарських угідь і земель не сільськогосподарського призначення, частки земель, на яких розміщені заповідники, заказники тощо, частки меліорованих земель, рівня забрудненості земель, частки законсервованих угідь та ін.;

5 етап – аналіз стану сільських територій та рівня розвитку соціальної інфраструктури села – чисельність мешканців сільського населеного пункту, рівень забезпеченості сільських населених пунктів закладами освіти, культури, охорони здоров'я, побутового обслуговування, рівень обладнання житлового фонду та ін.

Оцінку інвестиційної привабливості галузі сільського господарства або аграрного сектору загалом порівняно менш вивчена науковцями. Так, наприклад, методика оцінки інвестиційної привабливості галузей економіки, запропонована І. О. Бланком, ґрунтується на аналізі перспектив розвитку галузі (її значимості в економіці країни, стійкості до економічних спадів, соціальної значимості галузі, забезпеченості розвитку галузі власними фінансовими ресурсами; ступеня державної підтримки; стадії життєвого циклу); рівня середньогалузевої рентабельності діяльності підприємств (коефіцієнтів рентабельності активів, власного капіталу, реалізації продукції, поточних витрат); рівня галузевих інвестиційних ризиків (коефіцієнту варіації середньогалузевого показника рентабельності власного капіталу по окремих роках аналізованого періоду, коефіцієнту варіації показників рентабельності у розрізі окремих підприємств галузі, рівня конкуренції в галузі, рівня інфляційної стійкості цін на продукцію галузі, рівня соціальної напруженості в галузі) [10, с. 111–113].

Проте у розрізі галузей зазвичай більш розповсюдженим є аналіз ефективності агровиробництва. У зв'язку з цим вважаємо, що оцінку інвестиційної привабливості аграрного сектору доцільно здійснювати на основі вивчення галузевих характеристик діяльності. Зокрема, слід оцінювати стан потенціалу галузі за її часткою у виробництві ВВП і валової доданої вартості по економіці в цілому, частки галузі в експорті та імпорті, а також за рівнем експортного потенціалу та потенціалу імпортозаміщення, за рівнем ресурсної забезпеченості, технологічного розвитку та ін. Обов'язково слід вимірювати рівень галузевих ризиків, у тому числі ризику порушення міжгалузевих зв'язків, виникнення ринкових дисбалансів та диспропорцій, виникнення цінового диспаритету, втрати ритмічності й ефективності суміжними галузями (споживачами і постачальниками), щодо зміни смаків і уподобань споживачів – фізичних осіб та ін.

Підвищення інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату сільського господарства у кожному регіоні є масштабним завданням, вирішення якого має національне значення і потребує невідкладного здійснення заходів щодо створення сприятливих умов для діяльності інвесторів, використання як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних ресурсів у регіонах [9].

Інвестиційний клімат країни, як найбільш загальна економічна категорія, докладно вивчений у науковій літературі. Серед основних методик оцінки клімату доцільно виділити Комплексну оцінку рейтингу інвестиційної привабливості країн світу журналу "Euromoney", Цифрову шкалу Гарвардської школи бізнесу (США), Індекс "БЕРІ" (Німеччина), Універсальну методику оцінки інвестиційного клімату, Шкали порівняльного аналізу інвестиційного клімату країн Східної та Центральної Європи журналів "Fortune" (США) та "The Economist" (Великобританія), Рейтинг Institutional Investor і інші.

Зазвичай його пропонують оцінювати за станом інвестиційного потенціалу за обсягом та динамікою ВВП, рівнем державного боргу, станом і рівнем розвитку фінансового та інвестиційного ринків, станом інфраструктури, демографічними показниками стану і руху, рівнями економічної активності населення, зайнятості та безробіття, середньою заробітною платою, обліковою ставкою центрального банку, рівнем податкового тягаря, поширенням інвестиційної активності та ініціативи, рівнем розвитку підприємництва, наявністю регуляторних та інших обмежень підприємницької та інвестиційної діяльності тощо. Другим ключовим сегментом оцінювання інвестиційного клімату є аналіз інвестиційних ризиків – політичних, економічних, зовнішньоекономічних, зовнішньополітичних, соціальних, демографічних, екологічних, природогенних, технічних, фінансових, кримінальних тощо.

Висновки. Таким чином проведений аналіз показав що оцінювання сталого розвитку аграрної сфери та ефективності інвестиційного забезпечення цього процесу необхідно здійснювати за допомогою сукупності показників з аналізу економічної, екологічної та соціальної складових розвитку, зокрема: обсягу інвестицій, забезпеченості потреб господарюючих суб'єктів, інвестиційних можливостей товаровиробників та інвесторів, динаміки впровадження інновацій, ефективності господарської діяльності, частки виробництва екологічно чистої продукції, динаміки і доходів сільського населення, показників розвитку соціальної сфери села та сільських територій.

1. Катан Л. І. *Інвестиційне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери України в контексті сучасних світових тенденцій* / Л. І. Катан // *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету*. – 2013. – № 1. – С. 177–180.
2. Гоблик В.В. *Формирование инвестиционного климата в странах с развивающейся экономикой* / Гоблик В.В. // *Евразийская интеграция: экономика, право, политика: Международный научно-аналитический журнал*. – Санкт-Петербург, 2013. – № 13. – С. 84-92.
3. Мезенцева Н. І. *Інвестиційна діяльність в агропродовольчому виробництві України: регіональні аспекти* : монографія / Н. І. Мезенцева, І. М. Мороз. – К. : Обрії, 2011. – 163 с.
4. Руденко О. Є. *Регіональні особливості інвестування в сільське господарство* / О. Є. Руденко // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2013. – Вип. 9(1). – С. 143–148.
5. Кирилов Ю. Є. *Формування ефективного організаційно-економічного механізму інвестування аграрного сектору економіки України* / Ю. Є. Кирилов // *Агросвіт*. – 2015. – № 8. – С. 18–24.
6. Лайко Г. П. *Формування інвестиційної привабливості підприємств АПК* / Г. П. Лайко. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2005. – 202 с.
7. Герзанич В. М. *Оцінка ефективності системи залучення іноземних інвестицій в Україні* / В. М. Герзанич // *Зб. наук. пр. Східноукраїнського національного університету. Серія економіка*. – Луганск, 2014. – Вип. 26 (1). – С. 7–14.
8. Дем'ян Я. Ю. *Конкурентоспроможність інноваційної продукції та маркетингове забезпечення її створення* / Я. Ю. Дем'ян // *Особливості розвитку маркетингової діяльності в сучасних умовах* : матеріали наукового семінару (м. Мукачево, 15 вересня 2011 р.). – Мукачево : Мукачівський держ. ун-т, 2011. – С. 66-70.

9. Дем'ян Я.Ю. Оцінка інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки / Я.Ю. Дем'ян // Науковий вісник Херсонського державного університету - Серія: Економічні науки випуск. - 2015.-12 (1) –С.-20. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. – К.: МП «ИТЕМ» ЛТД «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995. – 448 с.

10. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. – К.: МП «ИТЕМ» ЛТД «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед», 1995. – 448 с. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.

E-mail: pr@mail.msu.edu.ua